

Aušra Teleišė – etnologijos mokslo krypties doktorantė.
Moksliniai interesai: miesto antropologija, kraštovaizdžio antropologija, kultūros istorija ir paveldosauga, urbanistika.
Adresas: Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius.
Tel. +370 629 624 50.
El. paštas: ausra.teleise@gmail.com

Aušra Teleišė: PhD student in ethnology.
Research interests: urban anthropology, landscape anthropology, cultural history and heritage protection, urbanism.
Address: Kražių str. 5, LT-01108 Vilnius
Phone: +370 629 624 50.
E-mail: ausra.teleise@gmail.com

Aušra Teleišė

Lietuvos istorijos institutas

MIESTO SAMPRATA LIETUVOS ETNOLOGŲ IR ANTROPOLOGŲ DARBUOSE

Anotacija

Antropologams vis dažniau atliekant tyrimus mieste, prireikia naujų miesto „perskaitymo“ įrankių, todėl svarbu visapusiškai susipažinti su Lietuvos antropologų ir etnologų tyrimais, kuriuose kultūriniai reiškiniai tyrinėjami mieste bei akcentuojamas miestiškumas. Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kaip analizuojamas ir konceptualizuojamas miestas Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose, chronologine tvarka pristatant esmines antropologines miesto teorijas bei pateikiant sampratų, taikomų lietuvių autorių darbuose, klasifikaciją. Tekste išskiriamos 4-ios Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose išryškėjančios miesto konceptualizavimo grupės.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: antropologinės miesto teorijos, miesto samprata, Lietuvos etnologijos istoriografija.

Abstract

Anthropologists are increasingly doing research related to the city. There is a need to come up with new urban theories. Because of this, it is important to know about the research of Lithuanian ethnology and anthropology which emphasize the importance of the city. The aim of this article is to find out how city is analyzed and conceptualized by Lithuanian ethnologists and anthropologists. Two tasks have been formulated: to introduce with theories of urban anthropology and to analyze and classify works of Lithuanian ethnologists and anthropologists. In the article there are distinguished four groups of concepts of city.

KEY WORDS: anthropological urban theories, concept of city, historiography of Lithuanian ethnology.

doi:<http://dx.doi.org/10.15181/rh.v24i0.1916>

I v a d a s

XXI a. laikomas sparčios miestų plėtros ir jų kultūros dominavimo laikotarpiu, todėl tarp urbanistų ir kitų disciplinų tyrėjų, nagrinėjančių miesto problematiką, vis dažniau pastebimas esamų koncepcijų ribotumas, iškyla poreikis permąstyti esamas miesto teorijas (Scott, Stroper 2014). Garethas A. Jonesas ir Dennisas Rodgersas atkreipia dėmesį, jog šiandieninė antropologija taip pat susidūrė su situacija, kai turi pasirinkti „tapti miesto [disciplina] arba niekuo“ (Jones, Rodgers 2016, 23). Miesto koncepcijų išmanymas ir esamos miesto tyrimų (šiuo atveju – Lietuvos kontekste) padėties žinojimas yra pasirengimas ateities antropologijai.

Iki šiol Lietuvoje miesto antropologijos (tarp Lietuvos mokslininkų taip pat paplitęs miesto etnologijos terminas) tyrinėjimų nėra atlikta daug. Neišvengiamas šios disciplinos „apsisostojimas“ mieste pritraukia vis daugiau mokslininkų, nagrinėjančių įvairesnius klausimus bei problemas. Dėl šios priežasties svarbu susipažinti su esamais miesto antropologijos ir etnologijos darbais ne tik teminiu ir probleminiu požiūriu (žr. Račiūnaitė-Paužuolienė 2010; 2014), bet ir išsiaiškinti, kokios miesto sampratos išryškėja lietuvių autorių darbuose.

Šiame straipsnyje keliamas klausimas, kaip konceptualizuojamas miestas lietuvių etnologų ir antropologų darbuose. Siekiant atsakyti į šį klausimą bus nagrinėjami ir kritiškai bei analitiškai įvertinami Lietuvos etnologų ir antropologų darbai, priskiriami miesto antropologijos pakraipai, t. y. juose akcentuojami kultūriniai reiškiniai mieste ir miestiskumas. Siekiant pateikti aiškią ir nuoseklią darbų analizę iškeliami du uždaviniai: pristatyti miesto antropologijoje vyraujančias miesto teorijas; sugrupuoti miesto konceptualizavimo sampratas, esančias Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose.

Antropologinių miesto teorijų kontekstas

Miesto antropologijos pradžia, jai priskiriamos teorijos dažnai siejamos su Čikagos mokyklos darbais, atsiradusiais XX a. pradžioje (žr. Howe 1990; Al-Zubaidi 2010). Tiesa, kiti autoriai pažymi, jog klasikiniai miesto socio-

logijos darbai yra reflektuojami miesto antropologų tekstuose (žr. Han-nerz 1980; Prato, Pardo 2013). Siekiant aptarti miesto idėjų sklaidą verta atkreipti dėmesį ne tik į miesto antropologijos discipliną tiesiogiai formavusius darbus, bet ir į pirmuosius miesto teorijos tekstus, atsiradusius sparčios industrializacijos ir urbanizacijos šviesoje.

Klasikiniuose miesto sociologų darbuose miestas suvokiamas kaip vieta, kurioje esanti socialinė-kultūrinė struktūra pasižymi specifiniais bruožais. Apibrėžiant miestą akcentuojamas dydžio aspektas, t. y. augdamas miestas skatina individualumą, įvairovę, kuria sudėtingesnius santykius (Spengler 1918; Simmel 1969; Tonnies 2001). Nors miestas suvokiamas kaip vieta, kurioje suteikiama daug asmeninės ir judėjimo laisvės (Simmel 1969), o esanti visuomenė yra diferencijuota, didelio masto, moderni, laisva, tačiau pažymima, kad jos nariams būdingas tam tikras sutarimas (Tonnies 2001). Verta atkreipti dėmesį, jog, anot klasikinių miesto sociologų, mieste atsirandantis glaudumas ar sutarimas kyla ne iš bendrumo, bet, atvirkščiai, iš mieste esančių skirtumų, didesnės laisvės, pasirinkimų galimybės ir individualumo. Kitaip tariant, mieste esanti veiklų įvairovė sukuria vieno individo priklausomybę nuo kito (Durkheim 1984). Klasikiniuose miesto sociologijos darbuose pateikiamoje miesto sampratoje akcentuojama, jog miesto visuomenė nesukuria vieno bendro gyvenimo būdo, taip pat neįmanoma nustatyti miesto gyventojų tipo (Simmel 1969; Weber 1969), nes jai būdingas nuolatinis kitimas, modernėjimas, individualumas ir įvairovė.

Pirmieji Čikagos mokyklos atstovai, teorizuodami miestą, išlaikė panašius aspektus: „miestas gali būti apibrėžtas kaip reliatyviai didelis, tankiai ir nuolatos apgyvendintas socialiai heterogeniškų individų“ (Wirth 1938, 8). Vis dėlto, nusakant miesto esmę, pabrėžiamas ne individualumas, bet smulkių kultūrinių bendruomenių (Roberto Ezros Parko žodžiais tariant, „skirtingų pasaulių“), kurių kiekviena turi savo standartus ir kartu sąlyčio taškus su kita bendruomene, susiformavimas (Park 1952). Skirtingos miesto dalys, turinčios joms būdingą aplinką ir specifines funkcijas, formuoja atitinkamą bendruomenę (Park 1952; Wirth 1938), kuri suprantama kaip galimybė žmogui dalyvauti socialiniame, politiniame ir ekonomine miesto gyvenime (Wirth 1938, 18). Šiuo atveju akcentuojama, jog miestas sudarytas iš skirtingų kultūrinių grupių ir miesto zonų, konkuruojančių ir komunikuojančių tarpusavyje (Park 1952; Wirth 1938).

Miesto kaip mozaikos, sudarytos iš atskirų kultūrinių bendruomenių, suvokimas ir paskatino miesto antropologijos tyrinėjimus, kuriuose vyrauja tam tikrų problemų, atskirų bendruomenių, žmonių grupių tyrimai. Buvo pastebėta, jog šiuose tyrimuose miestas suvokiamas kaip *locus*, o ne *focus*. Anot Richardo G. Foxo, antropologai miesto aplinką laiko duotybe, elementaria lokacija, vieta, pasirinkta mažos apimties miesto bendruomenių tyrimams atlikti (Fox 1972, 218). Tokia situacija paskatino naujų teorijų apie miestą atsiradimą.

Jau R. E. Parkas pastebėjo, kad miestas turi poveikį kultūroms, teigdamas, jog miestas – socialinių pokyčių centras, kuriame lokalinė kultūra yra lydymosi procese ir laikui bėgant iš viso išnyksta¹ (Park 1952, 74). Miesto ir kaimo (liaudies) kultūros santykis buvo plėtojamas formuojant holistinę funkcinę miesto sampratą. Ši samprata formuota atkreipiant dėmesį, jog kaimo ir miesto, dviejų visiškai skirtingų kultūrinių-socialinių darinių², tarpusavio ryšys priklauso nuo miesto raidos etapo ir gali būti simbiotinis arba difuzinis (Redfield, Singer 1954, 70–72). Holistinė miesto samprata plėtota pažymint, jog miestas taip pat gali būti suvokiamas kaip veiksnys, veikiantis tam tikrame socialiniame-kultūriniame, politiniame ir ekonominiame kontekste. Kitaip tariant, pasak R. G. Foxo, miestas turi būti traktuojamas kaip viena iš tokių socialinių ar kultūrinių institucijų, kaip religija ar giminystė, priklausanti socialinei-kultūrinei visumai (Fox 1977, 17). Šiuo atveju miestas neišskaidomas į atskiras bendruomenes, kultūras ar zonas, bet siekiama identifikuoti miesto kultūroje vyraujančias idėjas ir sampratas, politinę ar ekonominę tvarką, ryšius su aplinka.

Susijęs požiūris, nors grįžtama prie idėjos, jog miestas – atskirų bendruomenių rinkinys, nagrinėtas 1975 m. Čikagos mokyklos žurnalo „Miesto antropologija“ (*Urban Anthropology*) numeryje, kur miestas suvokiamas kaip kontekstas. Argumentuota, jog kiekvienas miestas turi tik jam būdingus bruožus, todėl galima kalbėti apie jų skirtumus ir tų skirtumų daromą įtaką mieste esančių grupių veiklai ir identitetui. Buvo teigiama, kad mieste veikiančios bendruomenės, jų elgesys negali būti suprastas ir atsietas nuo istorinės raidos, fizinio (miesto augimas), kultūrinio konteksto

¹ Oswaldas Spengleris taip pat akcentavo, jog augdamas miestas sunaikina „liaudies dvasią“ (Spengler 1969).

² Robertas Redfieldas pateikia idealios kaimo visuomenės vaizdinį, kuris yra opozicija miesto visuomenei (Redfield 1947).

(Press 1975, 33) ir aplinkos – miesto, kuriame jos yra (Rollwage 1975, 56). Siūlyta miestą suvokti kaip pokyčio ir integravimosi rodiklį, t. y. kai viena kultūra įtraukiama į kitą – miesto kultūrą (Moore 1975, 20–25). Miesto kaip konteksto sampratoje mėginta suderinti tiek miesto kaip vietos, kuriai būdinga įvairovė pasižyminti visuomenė, tiek miesto kaip visumos, darančios poveikį jame esančioms žmonių grupėms, sampratas.

XXI a. pradžioje prasidėjo diskusijos, skatinusios permąstyti esančias miesto koncepcijas, t. y. „iš naujo išrasti miesto teoriją XXI amžiui“ (Brenner, Madden, Wachsmuth 2011, 227). Šių diskusijų metu siūloma miestą suvokti ne kaip galutinai susiformavusį rezultatą, universalią formą ar nustatytą tipą, bet kaip procesą³ (Brenner, Madden, Wachsmuth 2011; McFarlane 2011; Brenner, Schmid 2015; Walker 2015). Čia miestas suvokiamas kaip socialiniai-erdviniai santykiai (Brenner, Madden, Wachsmuth 2011), dinamiškas ir istoriškai besivystantis (Brenner, Schmid 2015, 165) reiškinyss, esantis tam tikrame tapimo procese, kuris apima plėtojamas skirtingas praktikas, santykį su praeitimi ir potencialia ateitimi bei vykstančius erdvės ir laiko procesus (McFarlane 2011). Šiuo atveju miestas tampa, anot Eriko Swyngedouwo, susipynusių procesų tinklu, socialiniu-gamtiniu reiškiniu, pilnu įtampų, konfliktų ir prieštaravimų (Swyngedouw 1996).

Egzistuojanti sociologinių-antropologinių miesto teorijų gausa atskleidžia, jog miestas yra sudėtingas, nuolat kintantis darinys, veikiamas išorinių veiksnių, veikiantis kaip centras, darantis įtaką aplinkiniams kaimams ir gyvenvietėms, sukuriantis socialinės struktūros ir kultūros įvairovę. Esančios miesto koncepcijos viena kitos nepaneigia, priešingai – papildo. Kiekvienas naujas požiūris siūlo kitokį būdą pažinti miestą. Dėl šios priežasties kyla poreikis išsiaiškinti, kaip Lietuvos etnologai ir antropologai konceptualizuoja miestą.

Miesto teorijų taikymas Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose

Antropologiniuose ir etnologiniuose tekstuose, kuriuose analizuojama miesto problematika, pasitelkiamos skirtingos metodologinės ir teorinės prieigos, nagrinėjamos įvairios temos, problemos ir klausimai, todėl gali

³ Antropologai Alberto Corsinas Jimenezas ir Adolfas Estallela publikavo straipsnį, kuriame miestas pristatomas kaip procesas. Jie analizuoja viešą demonstraciją Madride, kaip kuriančią naują politinę ir socialinę struktūrą mieste (Jimenez, Estalella 2014).

būti taikoma ne viena darbų analizavimo strategija ar klasifikavimo būdas. Šiame straipsnio skyriuje siekiama suklasifikuoti Lietuvos etnologų ir antropologų miesto tyrinėjimus pagal juose išryškėjančias miesto sampratas, atkreipiant dėmesį į nagrinėjamas temas ir autorius, kuriais remiasi Lietuvos etnologai ir antropologai savo darbuose.

Miesto tyrinėjimai sovietmečiu: Lietuvos etnologų darbai

Lietuvos etnologai miestus ir jų kultūrą, socialinę struktūrą pradėjo tyrinėti XX a. 7-ajame dešimtmetyje, kai urbanizacija ir industrializacija pakeitė Lietuvos kraštovaizdį ir gyventojų kasdienybę, miestuose sparčiai formavosi naujas socialinis-kultūrinis sluoksnis – pramonės darbininkija. Verta atkreipti dėmesį, jog pirmieji etnografiniai pramonės darbininkų tyrinėjimai buvo neretai atliekami ne mieste, o miesto tipo gyvenvietėse (Irena Regina Merkienė medžiagą rinko Grigiškėse, Antanas Daniliauskas – Juodupėje). Šio laikotarpio darbuose laikomasi nuomonės, jog pramonės darbininkų butis gali būti prilyginama miesto kultūrai. Kaip pažymi A. Daniliauskas, „darbininkija sudaro pagrindinę socialinę miesto gyventojų grupę“ (Daniliauskas 1978, 5). Dėl šios priežasties sovietmečiu atlikti etnografiniai darbininkijos tyrinėjimai priskiriami prie miesto tyrinėjimų.

Pirmuosiuose miestų ar miestėjų problematikai skirtuose Lietuvos etnologų darbuose nagrinėjama pramonės darbininkų materialioji kultūra ir šeimos struktūra. Darbininkijos butis pristatoma aptariant aprangą, butų interjerą, maistą / mitybą ar gyvenamuosius namus, socialinius pokyčius šeimoje, vestuves, kultūrinį gyvenimą (Merkienė 1965; 1966a; 1966b; 1966c; 1966d; Daniliauskas 1970; 1975; Daniliauskas, Kalnius 1983; Kalnius 1975), pateikiama informacija apie miesto materialiąją kultūrą (Daniliauskas 1978), miestiečių šeimos bruožus (Kalnius 1988) ar XIX–XX a. Lietuvos miesto gyventojų šeimos genezė, charakteristika (Kalnius, Vyšniauskaitė, Paukštytė 1995). Kadangi miestas buvo tyrinėjamas kaip kaimas, darbuose pristatoma miesto ar miestėjančio kaimo kasdienybė.

Pirmuosiuose Lietuvos etnologų miesto tyrinėjimuose galima išskirti dvi sampratas, išryškėjančias pateikiant informaciją apie miestą ir jame vykstančius procesus. Darbuose, kuriuose tyrinėjama pramonės darbinin-

kų buitis ir miesto materialioji kultūra, tarp etnografinio pobūdžio aprašymų galima pastebėti kaimo ir miesto kultūrų sąveikų tyrimą, miestą laikant nauju socialiniu kontekstu ir sąlyga naujai buičiai atsirasti. Kaimo ir miesto kultūrų sąveika pateikiama atkreipiant dėmesį į kaimo miestėjimo procesą (Daniliauskas 1970) bei kaimiškosios kultūros išlikimą miestiškosios kultūros atžvilgiu (Daniliauskas 1978; 1983). Darbuose taip pat pastebimas ir pernešėjo vaidmuo, dėl kurio susidaro kaimo ir miesto kultūrų koegzistavimas, kaimiškoji tradicija išlaikoma miesto aplinkoje (Daniliauskas 1978; 1983; Merkienė 1965; 1966b; 1966c; 1966d). Miesto ir kaimo kultūrų sąveika matoma tiek simbiotiškai, tiek difuziškai.

XX a. pabaigos Lietuvos etnologų darbuose, pristatančiuose šeimos socialinę struktūrą ar jos pokytį, akcentuojamas ne miesto, bet visuotinių reiškinių (esamo pirminio etnografinio pagrindo, pramonės ir urbanizacijos raidos, ekonominių-socialinių aplinkybių) kontekstas. Anot Petro Kalniaus, pokyčiai, įvykstantys šeimoje ir jos struktūroje, priklauso nuo daugybės subjektyvių ir objektyvių veiksnių (Kalnius 1983, 121). Matyt, dėl šios priežasties miesto šeimos tyrimuose miesto samprata paremta požiūriu, jog miestas – tai kultūrinio gyvenimo centras (Kalnius 1988, 5), kuriame ryškiau negu kaime vyksta etniniai procesai (Kalnius 1988, 7).

Pirmuosiuose Lietuvos etnologų darbuose, kuriuose nagrinėjamas miestas, miestėjimas ar reiškiniai mieste, pati miesto samprata nėra aiškiai pateikiama. Retai remiamasi ir kitais autoriais ar cituojami jų darbai⁴. Pavyzdžiui, keliant klausimą, ar miestas turi bendrą kultūrą ar yra skirtingų kultūrų rinkinys, remiamasi tokiais Sovietų Sąjungos mokslininkais, kaip A. Peršicas, N. Čeboksarovas, S. Tokarevas, V. Krupianskaja, ar kitų šalių tyrėjais: E. Danusu, I. Talve, D. Dobrovolska, V. Poikertu ir kt. Vis dėlto galima pateikti apibendrintą miesto vaizdinį, išryškėjantį XX a. pabaigos Lietuvos etnologų darbuose. Miestas – tai naujo gyvenimo būdo centras, skatinantis tradicinės kaimo kultūros kaitą, taip pat tai vieta, ryškiausiai reprezentuojanti vykstančius gyvenimo pokyčius; miesto kontekste galima kalbėti apie skirtingų etninių grupių bei kultūrų (Vakarų Europos, Rytų Rusijos etc.) „suartėjimą“.

⁴ Su miesto teoretikais supažindinama tik A. Daniliausko darbuose (Daniliauskas 1970; 1978).

Požiūriai į miestą Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose XXI a. pradžioje

XXI a. pradžioje vis daugiau Lietuvos etnologų ir antropologų atlieka tyrimus mieste ar jo aplinkoje. Temų diapazonas plėtėja. Lietuvos etnologų ir antropologų dėmesio sulaukia ne tik pramonės darbininkų buitis ir šeima, bet ir ritualinės bei kalendorinės šventės, tarpukario Kauno kultūra ir jos sklaida, folkloro ansamblių, deindustrializacijos ar prijungtų naujų priemiesčių problematika.

Dažniausiai Lietuvos etnologai ir antropologai, tyrinėdami tam tikrą klausimą mieste, nepristato pačios miesto problematikos, t. y. nesiremia antropologais ar sociologais, pateikiančiais vieną ar kitą miesto teoriją ar metodologinę prieigą. Autoriai cituoja ar remiasi darbais, kuriuose nagrinėjama atitinkama tema ar problema. Vis dėlto galima paminėti tris atvejus, kada autoriai pristato nagrinėjamą problemą, remdamiesi miesto antropologijos teorinėmis prieigomis. Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė, apibrėždama miestą, pateikia Louiso Wirtho trijų kintamųjų miesto sampratą bei ją papildo Marko Gottdienerio išvalgomis (Račiūnaitė-Paužuolienė 2009, 38); Rasa Paukštytė-Šaknienė, atskleisdama kaimo ir miesto kultūrų tarpusavio ryšį, remiasi Roberto Redfieldo ir Oscaro Lewiso idėjomis (Paukštytė-Šaknienė 2003, 113); Žilvytis Šaknys, aiškindamasis kaimo vietovių gyventojų migracijos į miestą procesus, pasitelkia O. Lewiso sąvoką „valstietis mieste“ ir Michaelo Kearney migracijos teoriją tarp kaimo ir miesto (Šaknys 2005, 649). Darbuose, kuriuose atkreipiamas dėmesys į miesto problematiką, tyrinėjamas miesto ir kaimo kultūrų santykis.

XXI a. pradžia miesto antropologijos disciplinai Lietuvoje taip pat svarbi istoriografinio pobūdžio tekstais. Čia galima paminėti R. Račiūnaitės-Paužuolienės pateiktą miesto tyrinėjimų Lietuvoje istoriografiją teminiu ir probleminiu požiūriu (Račiūnaitė-Paužuolienė 2010; 2014), taip pat Vitos Petrušauskaitės tekstą (Petrušauskaitė 2011). V. Petrušauskaitė daugiau dėmesio skiria miesto tyrimų ištakoms ir tyrimo lauko mieste problematikai aptarti bei savo tekstu prisideda prie diskusijos: „Antropologija mieste ar miesto antropologija?“⁵ V. Petrušauskaitės straipsnyje pristatoma miesto antropologijos problema yra miesto sampratos tyrinėjimų pradžia Lietuvoje.

⁵ Šį klausimą taip pat iškėlė ir užsienio miesto antropologijos tyrėjai Ulfas Hannerzas (Hannerz 1980), Setha Low (Low 1996).

Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose, susijusiuose su miesto tyrimais, daugiau dėmesio skiriama atskiriems klausimams nagrinėti. Vis dėlto galima pažymėti, jog šiuose darbuose atsiskleidžia skirtingi požiūriai į miestą, jo kultūrą, mieste vykstančius procesus, esančius reiškinius ar miesto santykį su kaimo kultūra. Išryškėjančias miesto konceptualizacijas galima suskirstyti į keturias grupes.

Miestas kaip *locus*. Darbuose, kuriuose miestas suvokiamas kaip tyrimo vieta, nagrinėjami tam tikri klausimai, t. y. tiriamas ne miestas, o reiškinys, bendruomenė ar problema. Tokio pobūdžio darbai suponuoja, jog autoriai miestą laiko sudėtinga, heterogeniška visuomene, apimančia didelę teritoriją. Šiuose tyrimuose miestas traktuojamas kaip mišrių santuokų (Motuzaitė 2013), tam tikrų renginių ir švenčių (Račiūnaitė-Paužuolienė 2013; Šidiškienė 2013; 2016), neformalių organizacijų (Šidiškienė 2017), galimybių ir pasirinkimų (Šaknys 2013), deindustrializacijos proceso ir jo padarinių (Šliavaitė 2003; 2010) tyrimo vieta, taip pat kaip vieta, kurioje galima kelti klausimą apie kūdikio dalyvavimą pramoginiame gyvenime (Daraškevičienė 2013). Straipsniuose miesto specifiškumas atsiskleidžia per suvokimą, jog tam tikri procesai gali vykti tik mieste ar miesto sociokultūrinių sąlygų kontekste. Pavyzdžiui, R. Paukštytės-Šaknienės straipsniuose apie šv. Kalėdų šventimą Vilniaus mieste (Paukštytė-Šaknienė 2013; 2016) miestas suvokiamas kaip vieta, tačiau autorė atkreipia dėmesį, jog klausimą: „Šv. Kalėdų šventė: stresas ar malonumas?“ galima kelti tik miesto aplinkoje, nes būtent joje pastebimas greitėjančio laiko fenomenas.

Miestas tarp vietos ir konteksto. Lietuvos etnologijoje ilgą laiką dominavo lokaliniai tyrimai, kuriems, anot Vyčio Čiubrinsko, būdinga nuostata, jog pirma kaupiami faktai, t. y. renkama etnografinė medžiaga, tik tada pateikiama teorija (Čiubrinskas 2001, 105). Dėl šios priežasties dalis darbų, kuriuose nagrinėjama mieste esančių reiškinių problematika, yra pereinamosios fazės – tarp medžiagos pateikimo apie tam tikroje vietoje esantį reiškinį ir miesto įprasminimo. Šiuose darbuose miestas labiau reprezentuojamas kaip tyrimo vieta, tačiau kartu išryškėja miesto, kaip tam tikro kontekstinio darinio, konceptualizavimas. Pavyzdžiui, Alfonsas Motuzas kelia klausimą: „Kodėl šiandien Lietuvos mieste praktikuojama šermenų muzikinė kultūra skiriasi nuo kaimo?“ (Motuzas 2013, 62), tačiau pateikiamas atsakymas (dėl tikybinių ir ekonominių įvykių) neatsklei-

džia miesto specifikos. Vis dėlto miesto konceptualizavimo idėją galima perskaityti tarp eilučių: miestas – tai nuolatinis progresas, jame greičiau pritaikomos naujovės.

Kiti tyrėjai miestą tapatina su vartotojiška kultūra ir Vakarų Europos idėjomis, kurios transformuoja liaudišką vestuvių tradiciją mieste (Račiūnaitė-Paužuolienė 2008), ar pristato kaip nevienalytę, daugiatautę ir multikonfesinę visuomenę, kurios kuriama moderni ir įvairove pasižyminti aplinka komplikuoja kaimo kultūros perkėlimą (per šventes) į miestą (Mardosa 2013), ar susiejami abu atvejai. Ž. Šaknio straipsnyje „Šventė Vilniuje: Naujieji metai lietuvių, lenkų ir rusų šeimose“ Vilniaus miestas dominuoja kaip multikonfesinė, daugiatautė ir įvairove pasižyminti vieta, o Naujųjų metų šventimas matomas globalizacijos ir modernizacijos kontekste (Šaknys 2014). Akvilė Motuzaitė miestą prilygina moderniajai kultūrai ir globalizacijai. Verta atkreipti dėmesį, jog autorė straipsnyje „Šiuolaikinės lietuvių vestuvės Vilniaus mieste“ teigia, kad tyrimo objektas yra „dabartinės miestiečių kultūros reiškiny“ (Motuzaitė 2005, 36), kitaip tariant, miesto kultūros produktas. Vis dėlto taikomas lyginamasis aspektas: seniau egzistavusi (liaudiškoji kaimo) ir dabartinė (modernioji miestietiška) kultūra atskleidžia miestą kaip vietą, kurioje vyraujantis gyvenimo būdas daro įtaką liaudiškai tradicijai.

Aptariamuose darbuose pastebimas miesto poveikis tam tikriems reiškiniams ir tradicijoms. Vis dėlto juose neakcentuojamas konkretaus miesto specifiškumas, o miestui kaip kontekstui priskiriamos visuotinių procesų ir reiškinių (globalizacija, modernioji ar vartotojiška kultūra ir kt.) savybės nėra detalizuojamos. Dėl to miestas labiau reprezentuojamas kaip vieta atitinkamam pokyčiui tirti.

Miestas ir kaimas: prisitaikymas ir sklaida. Lietuvos etnologai ilgą laiką tyrinėjo kaimo vietas, jų kasdienybę ir tradicijas. Dėl to miesto tyrimuose dominuoja lyginamasis metodas – kaimas *versus* miestas ir *vice versus*. Taikant šį metodą miesto ir kaimo santykis neretai apibūdinamas dominavimo aspektu, kaip pažymi Aušra Zabielenė, pastebimas kaimo tradicijos taikymasis prie naujovių (Zabielenė 2003, 114). Šiuose darbuose vyrauja samprata, jog miesto kultūra, t. y. vartotojiškas gyvenimo būdas (dažniausia miesto samprata kalendorinių švenčių analizės kontekste) ir jo infrastruktūra „įtraukia“ kaimo kultūrai būdingus reiškinius ir juos adaptoja, „padaro“ tinkamus miesto gyvenimui, todėl pasikeičia liaudiškosios

kultūros trajektorija (Zabielienė 2003; 2014; Vaicekauskas 2009; Apanavičius 2013; Aleknaitė 2014a; 2014b). Akcentuojama, jog miestas sukuria tam tikras naujas sąlygas, kurioms būdingi pakitę žmonių poreikiai, todėl tradicija prisitaiko (Apanavičius 2013), t. y. kalendorinės šventės stilizuojamos (Zabielienė 2014), pasižymi individualumu: jų programa priklauso nuo organizatorių, naudojami populiariosios ir vartotojiškos kultūros elementai (Vaicekauskas 2009, 37); šventės turi būti patrauklios žiūrovui ir jį įtraukti į aktyvų dalyvavimą (Aleknaitė 2014a; 2014b). Tokioje situacijoje, kaip atkreipia dėmesį Arūnas Vaicekauskas⁶ (Vaicekauskas 2009, 36), miestas generuoja naujus dalykus, kurie iš miesto – centro plinta į periferiją. Taigi miestas pateikiamas kaip tam tikras integravimosi rodiklis, t. y. liaudies kultūros reiškiniai pakinta miesto kontekste ir tampa miesto kultūros dalimi. Reikia akcentuoti, jog aptartoji miesto samprata būdinga kalendorinių švenčių tyrinėjimuose, kuriuose svarbūs ne tik kultūriniai, socialiniai, bet ir ekonominiai, administraciniai veiksniai.

Ritualinių švenčių atveju miesto santykis su tradicija konceptualizuojamas švelniau – akcentuojama kaimo tradicijos ir miesto aplinkos konvergencija. Irma Šidiškienė, išryškindama miesto kultūros polifoniškumą, multietniškumą ir socialinę organizaciją, pažymi, jog vilniečių vestuvėms būdingas tarpkultūriškumas: „unifikuota vestuvių kultūra, turinti dzūkiškų ir aukštaitiškų elementų su besiformuojančia angažuota lenkų, rusų tapybe“ (Šidiškienė 2008, 36). Šis autorės teiginys atskleidžia mieste vykstančią įvairių kultūrų, aplinkų, veiklų ir bendruomenių tarpusavio komunikaciją. Miestas šiuo atveju suvokiamas kaip tarpusavyje sąveikaujančių kultūrų ir kultūrinių bendruomenių visuma. O R. Paukštytė-Šaknienė kaimo ir miesto kultūrų santykį analizuoja kaip „tradicinės kaimo kultūros elementų migraciją į miestą kartu su jos nešėju žmogumi“ (Paukštytė-Šaknienė 2003, 113). Etnologė akcentuoja, jog nors miesto aplinkoje, linkusioje sekuliarizuoti reiškinius, vyrauja papročių įvairovė, tačiau dėl miesto gyventojų palaikomų kontaktų su kaimu krikštynų turinys išnyksta, bet forma yra išlaikoma (Paukštytė-Šaknienė 2003). Ž. Šaknys miesto ir kaimo sąveikos problemą taip pat nagrinėja pabrėždamas pernešėjo vaidmenį – jauno žmogaus judėjimą iš kaimo į miestą ir *vice versus* (Šaknys 2005). Aptariamuose straipsniuose miesto ir kaimo ryšys, kuris šiuo atveju yra sim-

⁶ Jis teigia, jog XX a. 7-ojo dešimtmečio folkloro judėjimas ir baltų tikėjimo bendruomenės atsirado Lietuvos miestuose ir vėliau išplito regionuose (Vaicekauskas 2009, 36).

biotinis, palaikomas pernešėjo, atnešančio tradiciją į miestą, dėka. Miestas, veikdamas kaip tam tikra visuma, daro poveikį atneštajai tradicijai ir taip modernizuoja kaimą.

R. Račiūnaitė-Paužuolienė, analizuodama tarpukario Kauno kultūrą ir jo priemiesčius, į miesto ir kaimo santykį siūlo pažvelgti kiek kitaip. Autorė akcentuoja miesto kultūros ir gyvenimo būdo skverbimąsi į priemiesčius (Račiūnaitė-Paužuolienė 2004; 2009). Šiuo atveju miesto ir kaimo santykis – difuzinis. Miestas suvokiamas kaip urbanizacijos ir industrializacijos centras, iš kurio miestietiška kultūra sklinda į priemiesčius per iš viršaus nuleistus įsakymus (Lampėdžius paversti vasarviete), žmonių migraciją (vasarotojus), industrializaciją (Račiūnaitė-Paužuolienė 2004; 2009). Miestas suvokiamas kaip funkcinė, socialinė-kultūrinė visuma. Darius Daukšas taip pat nagrinėja tarpukario Kauno miesto kultūros ir kaimo santykį. Autorius pateikia tarpukario miestieškumo suvokimą per to meto spaudoje išryškėjančius grožio standartus ir mados sampratą, vedybų partnerio pasirinkimo ir laisvalaikio kaitos aspektus. Šios miestieškumo sampratos atveju miesto ir kaimo santykis suvokiamas kaip „miesto įsiveržimas“ į tradicinę aplinką (Daukšas 2004, 32), o pats miestas – tai socialinė-kultūrinė aplinka, kuri daro įtaką naujiesiems „miestiečiams“. Miestas teorizuojamas kaip kultūros, besikeičiančių standartų ir gyvenimo būdo, naujovių sklaidos šaltinis.

Miestas kaip visuma. Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose, kuriuose nagrinėjama miesto problematika, galima išskirti mėginimus miestą konceptualizuoti kaip visumą. Romualdo Apanavičiaus tekste „Kaimas į miestą ar miestas į kaimą?“ (Apanavičius 2012) miestas labiau suprantamas kaip fizinis (infrastruktūra, architektūra ir kt.) bei administracinis (savivaldybės ir seniūnijų veikla) objektas, tačiau galima pastebėti, jog jis taip pat suvokiamas kaip visuma – universali forma ar tipas, pavyzdžiui, vienas iš pateikėjams užduodamų klausimų: „Ar gyvenimas Rokuose labiau siejasi su kaimu ar miestu?“ (Apanavičius 2012, 31). O Giedrė Barkauskaitė kiekvieną miestą traktuoja kaip tam tikrą unikalų vienetą, turintį tik jam būdingus bruožus (Barkauskaitė 2013). Tyrėja Lietuvos miestus laiko nuolatos augančiais ir atsinaujinančiais organizmais (Barkauskaitė 2013, 98), kurie „organizuoja unikalius tam miestui būdingus festivalius“ (Barkauskaitė 2013, 99). Vis dėlto autorės tekste miesto kaip visumos suvoki-

mas labiau pasitelkiamas siekiant įrodyti, jog miesto šventės reprezentuoja miesto įvaizdį, negu paties miesto analizė.

Miesto kaip visumos fragmentiškas pristatymas atskleidžia, jog dėl etnografinio tyrimo specifikos tokio tipo miesto konceptualizavimas yra sudėtingas. Šią situaciją iliustruoja kultūrologo Almanto Samalavičiaus darbai (Samalavičius 2008; 2009; 2010; 2016). Juose miestas matomas kaip ekonominė, kultūrinė ir estetinė visuma, pristatoma per urbanistinę ir architektūrą. Iš esmės miestovaizdis analizuojamas kaip tam tikras tekstas, veikiamas ekonominių, politinių ir kultūrinių kontekstų, t. y. vartotojiškos kultūros įtakos, Vilniaus miesto įvaizdžiui (Samalavičius 2009; 2010), viešų erdvių transformacijos Vilniuje, iširus Sovietų Sąjungai (Samalavičius 2016). Miesto kaip visumos analizė A. Samalavičiaus darbuose atskleidžia, jog visuminiai miesto tyrinėjimai būna nuoseklesni etnografinius tyrimo metodus papildžius kultūrologinėmis priemonėmis.

Išvada

Nors Lietuvos etnologų ir antropologų darbuose retai remiamasi miesto antropologinėmis teorijomis, tačiau galima užfiksuoti mėginimus miestą suprasti ne tik kaip tam tikros bendruomenės ar reiškinio tyrimą vietą. Nuo pirmųjų etnografinių miesto tyrimų sovietmečiu iki šių dienų išryškėja miesto tyrimų linija, atskleidžianti susiformavusią Lietuvos etnologijos ir antropologijos tradiciją, kurios pagrindą sudaro valstiečių buities tyrimai. Dėl to miesto tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama miesto ir kaimo kultūrų sąveikai.

Per miesto ir kaimo kultūrų sąveikos tyrimus išryškėja, jog miestas konceptualizuojamas kaip kaimo kultūros priešingybė socialiniu ir kultūriniu požiūriu. Tai reiškia, kad miestas suvokiamas kaip vieta, kurioje ryškiausiai matomas kaimo tradicijos modernėjimas ir kitimas. Miestas suprantamas kaip aplinka, daranti įtaką liaudiškajai kaimo kultūrai, tačiau įvertinami ne konkretaus miesto specifiniai bruožai ir savybės, bet miestas suvokiamas kaip tam tikra visuotinių reiškinių ir procesų forma (globalizacija, vartotojiška kultūra etc.). Miestas taip pat laikomas naujovių ir naujo gyvenimo būdo sklaidos centru, todėl tyrinėjamas kaimo ir priemiesčių miestėjimo procesas. Lietuvos etnologijoje ir antropologijoje vyraujančioje miesto konceptualizacijoje išryškėja samprata, jog miestas ir jo kultūra gali būti tyrinėjami tik per santykį su liaudiškąja kaimo kultūra.

Literatūra

- Aleknaite 2014a – Eglė Aleknaite. Užgavėnės Panevėžyje ir jose konstruojamos tapatybės. *Logos*, 79, 163–172.
- Aleknaite 2014b – Eglė Aleknaite. Užgavėnės Panevėžyje ir jose konstruojamos tapatybės. *Logos*, 80, 143–152.
- Apanavičius 2010 – Romualdas Apanavičius. Kaimas į miestą ar miestas į kaimą? Kaimiškosios priemiesčio vietovės 1990–2012 m. gyvensenos raida: Rokų kaimo atvejis. *Kauno raidos kryptys žinių visuomenėje* 3, 22–43.
- Apanavičius 2013 – Romualdas Apanavičius. Iš „gimtojo sodžiaus“ į miestą: lietuvių etninė muzika miesto šventėse. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 23–31.
- Al-Zubaidi 2010 – Layla Al-Zubaidi. Urban anthropology. *Kultúraés Közösség*, IV. Folyam I. évfolyam I. szám, 128–133. Prieiga internetu: <http://www.kulturaeskozosseghu/pdf/KEK201001.pdf>.
- Brenner, Schmid 2015 – Neil Brenner, Christian Schmid. Towards a new epistemology of the urban? *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, Vol. 19, No. 2–3, 151–182.
- Brenner, Madden, Wachsmuth 2011 – Neil Brenner, David J. Madden, David Wachsmuth. Assemblage urbanism and the challenges of critical urban theory. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, Vol. 15, No. 2, 225–240.
- Barkauskaitė 2013 – Giedrė Barkauskaitė. Tradiciškumas miesto šventėse. *Res Humanitariae XIII*, 95–106.
- Čiubrinskas 2001 – Vytis Čiubrinskas. Sovietmečio iššūkiai Lietuvos etnologijai: disciplina, ideologija ir patriotizmas. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 1 (10), 99–117.
- Daniliauskas 1970 – Antanas Daniliauskas. *Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra*. Vilnius: Mintis.
- Daniliauskas 1975 – Antanas Daniliauskas. Kauno pramonės darbininkų butų įrengimo raida tarybiniu laikotarpiu. *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*. Vilnius: Mokslas.
- Daniliauskas 1978 – Antanas Daniliauskas. *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.* Vilnius: Mokslas.
- Daniliauskas, Kalnius 1983 – Antanas Daniliauskas, Petras Kalnius. *Lietuvos TSR pramonės darbininkų kultūros ir šeimos etnografinės problemos*. Vilnius: Mintis.
- Daraškevičienė 2013 – Audronė Daraškevičienė. Viešosios erdvės dalyvis – kūdikis. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 150–162.
- Daukšas 2004 – Darius Daukšas. Tarp tradicijos ir modernybės: lietuvių gyvenimo stiliaus kaita tarpukariu. *Liaudies kultūra*, 4 (97), 26–33.
- Durkheim 1984 – Emile Durkheim. *The Division of Labour in Society*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: THE MACMILLAN PRESS LTD.
- Fox 1972 – Richard G. Fox. Rationale and Romance in Urban Anthropology. *Urban Anthropology*, Vol. 1, No. 2, 205–233.
- Fox 1977 – Richard G. Fox. *Urban Anthropology. Cities in Their Cultural Settings*. New York: Prentice Hall.
- Jimenez, Estallela 2014 – Alberto Corsin Jimenez, Adolf Estallela. Assembling Neighbors: The City as Hardware, Method, and „a Very Messy Kind of Archive“. *Common Knowledge*, Vol. 20, Issue 1, 150–171.

- Jones, Rodgers 2016 – Gareth A. Jones, Dennis Rodgers. Standing on the Shoulders of Giants? Anthropology and the City. *Etnofoor*, Vol. 28, No. 2, The City, 13–32.
- Hannerz 1980 – Ulf Hannerz. *Exploring the City: Inquiries toward an Urban Anthropology*. New York: Columbia University Press.
- Howe 1990 – Leo Howe. Urban Anthropology: Trends in Its Development Since 1920. *The Cambridge Journal of Anthropology*, Vol. 14, No. 1, 37–66.
- Kalnius 1975 – Petras Kalnius. Šiuolaikinės darbininkų šeimos buities tyrimas. *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*. Vilnius: Mokslas.
- Kalnius 1988 – Petras Kalnius. *Šiuolaikinė Lietuvos TSR miesto šeima*. Vilnius: Mokslas.
- Kalnius, Vyšniauskaitė, Paukštytė 1995 – Petras Kalnius, Angelė Vyšniauskaitė, Rasa Paukštytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis.
- Low 1996 – Setha Low. The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City. *Annual Review of Anthropology*, 25, 384–409.
- Mardosa 2013 – Jonas Mardosa. Šventės mieste: keletas kūrimo ir funkcionavimo problemų. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 52–61.
- McFarlane 2011 – Colin McFarlane. Assemblage and Critical Urban Praxis: Part One. Assemblage and critical urbanism. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, Vol. 15, No. 2, 204–224.
- Merkienė 1965a – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (1. Kadryų formavimasis, jų kilmė ir sudėtis)*. Vilnius.
- Merkienė 1965b – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (2. Šeimos sudėtis ir organizacija)*. Vilnius.
- Merkienė 1966a – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (3. Maistas)*. Vilnius.
- Merkienė 1966b – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (4. Gyvenamieji namai)*. Vilnius.
- Merkienė 1966c – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (5. Butų interjerai)*. Vilnius.
- Merkienė 1967 – Irena Regina Merkienė. *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra (6. Drabužiai)*. Vilnius.
- Moore 1975 – Kenneth Moore. The City as Context: Context as Process. *Urban Anthropology*, Vol. 4, No. 1, The City-as-Context: A Symposium, 017–025.
- Motuzaitė 2005 – Akvilė Motuzaitė. Šiuolaikinės lietuvių vestuvės Vilniaus mieste. *Liaudies kultūra*, 6 (105), 36–45.
- Motuzaitė 2013 – Akvilė Motuzaitė. Suomių-lietuvių bei graikų-lietuvių porų vestuvės Suomijos ir Graikijos miestuose XXI a. pr. kaip tarpkultūrinių derybų strategija. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 179–189.
- Motuzas 2013 – Alfonsas Motuzas. Katalikų šermenų muzikinė kultūra šiandien Lietuvoje: tarp miesto ir kaimo. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 61–72.
- Park 1952 – Robert Ezra Park. *Human Communities. The City and Human Ecology*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Paukštytė-Šaknienė 2003 – Rasa Paukštytė-Šaknienė. Liaudies kultūra mieste. Vilniečių krikštynos. *Lituanistica*, Nr. 2 (54), 112–125.
- Paukštytė-Šaknienė 2013 – Rasa Paukštytė-Šaknienė. Pasiruošimas Kalėdų šventėms vilniečių šeimose: stresas ar malonumas? *Lituanistica*, t. 39, Nr. 4 (94), 316–327.

- Petrušauskaitė 2011 – Vita Petrušauskaitė. Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 11 (20), 159–178.
- Prato, Pardo 2013 – Giuliana G. Prato, Italo Pardo. Urban Anthropology. *Urbanities*, Vol. 3, No. 2, 80–100.
- Press 1975 – Irwin Press. The City as Context: Cultural, Historical, and Bureaucratic Determinants of Behavior in Seville. *Urban Anthropology*, Vol. 4, No. 1, The City-as-Context: A Symposium, 027–034.
- Račiūnaitė 2004 – Rasa Račiūnaitė. Nacionalinių vertybių ir miestietiškos sąmonės plėtra: tarpukario Kaunas ir jo priemiesčiai. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 4 (13), 111–133.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2008 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Šiuolaikiniai lietuvių vestuvių papročiai: transformacija ir tautinio tapatumo išsaugojimas. *Soter: religijos mokslo žurnalas*, 25 (53), 175–188.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2009 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Regioninės kultūros savitumai tarpukario Kaune. *Liaudies kultūra*, 3 (126), 37–45.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2010 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Miesto antropologija (urbanistinė antropologija). Sud. V. Savoniakaitė. *Lietuvos tapatybė. Etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Prieiga internetu: <http://identitetas.mch.mii.lt/>.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2013 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Tradicijos išsaugojimas ir kaita šiuolaikiniame mieste: dviejų Europos miestų švenčių atvejai. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 209–219.
- Račiūnaitė-Paužuolienė 2014 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Tarpdisciplininės miesto tyrimų perspektyvos. *Lithuanian Journal of Anthropology*, Nr. 1, 77–110.
- Redfield, Singer 1945 – Robert Redfield, Milton B. Singer. The Cultural Role of Cities. *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 3, No. 1, 53–73.
- Redfield 1947 – Robert Redfield. The Folk Society. *American Journal of Sociology*, Vol. 52, No. 4, 293–308.
- Rollwagen 1975 – Jack R. Rollwagen. The city as Context: The Puerto Ricans of Rochester, New York. *Urban Anthropology*, Vol. 4, No. 1, The City-as-Context: A Symposium, 053–059.
- Samalavičius 2008 – Almantas Samalavičius. Vilniaus miestovaizdis ir nykstantis *Genius Loci*. *Kultūros barai*, 10, 2–6.
- Samalavičius 2009 – Almantas Samalavičius. Vartojantis ar kūrybingas miestas? *Logos*, 61, 170–178.
- Samalavičius 2010 – Almantas Samalavičius. Vilnius City: Urbanism Driven by Consumption. *Lituanus*, Vol. 56, No. 2. Prieiga internetu: http://www.lituanus.org/2010/10_2_05%20Samalavicius.html.
- Samalavičius 2016 – Almantas Samalavičius. The Genius Loci, Public Spaces and Transformations of Vilnius' Urban Milieu. *Lituanus*, Vol. 62, No. 1. Prieiga internetu: http://www.lituanus.org/2016/16_1_03Samalavicius.html.
- Simmel 1969 – George Simmel. The Metropolis and Metal Life. Sud. R. Sennett. *Classic essays on the Culture of Cities*. New Jersey: PRENTICE-HALL, 47–61.
- Spengler 1928 – Oswald Spengler. *The Decline of the West*. London: Ruskin House.
- Scott, Storper 2014 – Allen J. Scott, Michael Storper. The Nature of Cities: The Scope and Limits of Urban Theory. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 39, Issue 1, 1–15.

- Swyngedouw 1996 – Erik Swyngedouw. The City as a Hybrid: On Nature, Society and Cyborg Urbanization. *Capitalism Nature Socialism*, 7 (2), 65–80.
- Šaknys 2005 – Žilvytis Šaknys. Kaimo ir miesto kultūrų sąveika Dzūkijos jaunimo papročių perspektyvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, t. 19. Vilnius, 647–655.
- Šaknys 2013 – Žilvytis Šaknys. Ritualiniai metai šiuolaikinėje Lietuvoje: miesto ir kaimo perspektyvos. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 100–109.
- Šaknys 2014 – Žilvytis Šaknys. Šventė Vilniuje: Naujieji metai lietuvių, lenkų ir rusų šeimoje. *Lituanistica*, t. 60, Nr. 2 (96), 105–117.
- Šidiškienė 2008 – Irma Šidiškienė. Miesto liaudiškosios kultūros kūrimas: vilniečių vestuvės. *Liaudies kultūra*, 4 (121), 28–37.
- Šidiškienė 2013 – Irma Šidiškienė. Kovo 8-oji vilniečių šeimose: šventė, dovanos ir vaisės. Sud. J. Mardosa. *Šventės šiuolaikiniame mieste*. Vilnius: edukologija, 224–232.
- Šidiškienė 2016 – Irma Šidiškienė. Profesinio tapatumo stiprinimo praktika: vilniečių profesinė diena. *Lituanistica*, t. 62, Nr. 2 (104), 145–156.
- Šidiškienė 2017 – Irma Šidiškienė. Neformalių kaimo ir miesto darbo bendrių sąsajos socialinių santykių aspektu. *Logos*, 92, 84–91.
- Šliavaitė 2003 – Kristina Šliavaitė. Tarp rizikos ir saugumo: požūriai į atominę jėgainę ir bedarbystės grėsmę Visagine. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 3 (12), 79–112.
- Šliavaitė 2010 – Kristina Šliavaitė. Deindustrializacija, socialinis nesaugumas ir išgyvenimo strategijos posovietinėje erdvėje: Visagino atvejis. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 10 (19), 93–116.
- Tonnies 2001 – Ferdinand Tonnies. *Community and Civil Society*. Cambridge University Press.
- Vaicekauskas 2009 – Arūnas Vaicekauskas. Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės. *Liaudies kultūra*, 4 (127), 33–38.
- Walker 2015 – Richard Walker. Building a better theory of the urban: a response to „Towards a new epistemology of the urban?“. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, Vol. 19, No. 2–3, 183–191.
- Wirth 1938 – Louis Wirth. Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology*, Vol. XLIV, No. 1, 1–24.
- Zabielenė 2003 – Aušra Zabielenė. Lietuvos sostinės ir provincijos lietuvių folklorinių ansamblių sąsajos su etninės kultūros paveldu. *Lituanistica*, Nr. 3 (55), 113–119.
- Zabielenė 2012 – Aušra Zabielenė. Tarp miesto ir kaimo: vaikų folkloro ansamblių veiklos problemos. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 3, 83–91.

Aušra Teleišė

CONCEPT OF CITY IN WORKS OF LITHUANIAN ETHNOLOGISTS AND ANTHROPOLOGISTS

Summary

The 21st century is considered as era of cities. Anthropologists are doing research more often in the city or about it. Therefore, this article raises

the question of how Lithuanian ethnologists and anthropologists understand and conceptualize the city. In order to answer that question, two tasks have been formulated: to introduce with theories of urban anthropology in chronological order; to analyze works of Lithuanian ethnologists and anthropologists which emphasize the importance of city aspects in their researches, as well as to classify the concepts which they are using.

Beginning of urban anthropology is usually associated with Chicago school. However, some scientists have noticed that some ideas of the city organization came from classical works on cities. The classic urban sociologists defined the city as place of the socio-cultural structure. These structures are understood as a constantly changing, individual, diverse, derived from the need to survive (Tonnie 2001; Durkheim 1984; Simmel 1969). The first anthropologists of Chicago school have built on urban theories of classical sociologists. They emphasized that the city is a combination of culturally different communities (Park 1952; Wirth 1938). Other urban theories maintain the idea that the city should be understood and explored as a whole and functional unit (Fox 1972, 1977; Redfield, Singer 1954). Similar point of view is that city should be understood as context which has impact on communities of a particular city. This means, that community cannot be properly understood without appreciation of the city specificities (Rollwage 1975; Press 1975; Moore 1975). Urban theorists of 21st century suggest that city is process – a phenomenon in the process of creation that involves the emergence of different practices, past and potential future, space-time events (Brenner, Madden, Wachsmuth 2011; McFarlane 2011; Brenner, Schmid 2015; Walker 2015).

Only in 7th decade of 20th century have Lithuanian ethnologists started to do research in the city and about it. At the time the city was understood as place where transformation of traditional folk culture is changing fastest as well as were noticed relationship between city and rural cultures (Merkienė 1965; 1966a; 1966b; 1966c; 1966d; Daniliauskas 1970; 1975; 1978; Daniliauskas, Kalnietis 1983; Kalnietis 1975; 1988; Kalnietis, Vyšniauskaitė, Paukštytė 1995). However, in 21st century research of urban anthropology became more popular among Lithuanian ethnologists and anthropologist. We can distinguish four groups of urban conceptualizations.

The first group defines the city as *locus*. This group includes researches in which city is perceived as a place of study of certain phenomena or problems. Specification of the city is revealed through understanding that particular phenomes and processes can happen only in the city (Motuzaitė 2013; Račiūnaitė-Paužuolienė 2013; Šidiškienė 2013, 2016, 2017; Šliavaitė 2003, 2010; Daraškevičienė 2013; Paukštytė-Šaknienė 2013, 2016).

The second group – a city between place and context. Researches in this group understands the city as a research place. However, they bring out some aspects of the city which can be understood as context. In this case the city is seen as center of globalization and consumer culture (Motuzaitė 2005; Račiūnaitė-Paužuolienė 2008; Mardosa 2013; Motuzas 2013; Šaknys 2014).

The third group – relationship between the city and village is the most complicated. We can notice three different relations. One of them is often used when analyzing aspects of calendar holiday. In this case the city is understood as a whole that dominates the rural culture. Culture of the city incorporates elements of traditional folk and make them suitable for city life (Zabelienė 2003; 2014; Vaicekauskas 2009; Apanavičius 2013; Aleknaitė 2014a; 2014b). On the one hand, relationship between the city and village is seen as symbiotic (ideas and customs moving between one another) when analyzing ritual holidays in the city (Paukštytė-Šaknienė 2003; Šaknys 2005; Šidiškienė 2008). On the other hand, there are little research in which we can notice the relationship between city and village as a diffusion (the city is center of innovations which are moving to periphery) (Račiūnaitė-Paužuolienė 2004; 2009; Daukšas 2004).

The last group is the city as whole. There is little research which is using this concept fragmentally (Apanavičius 2012; Barkauskaitė 2013). This is mainly because using ethnographic methods it is too difficult to research the city as a whole.

We can see that the most popular conceptualization of the city is through relationship between the city and village. The city is understood as opposite social and cultural unit to rural society. Because of this there are different types of relations between the city and village, as well as ways to analyze it.